

GJELD OG MENNESKERETTIGHETER

s.3

s.8

s.14

s.16

s.18

Innhold: 2: Leder og nyheter 4-7: FNs ekspert på gjeld og menneskerettigheter 8-10: Life after Debt 11: Hvordan kan man ansvarliggjøre lånetakerne? 12-13: UNCTAD sitt initiativ for ansvarleg långiving 14-15: Burma – militærdiktaturet står for fall, men hva gjør vi med gjelda? 16-17: Oljefondets investeringer, intervju med Kristian Alm 18: Fem om gjeld på UiB

GJELDS- BREVET

Slett U-landsgjelda

nr.1, 2012

Leder

Kjære leser. I hendene har du nå det første Gjeldsbrevet i 2012, og det er også det første Gjeldsbrevet med flunkende nytt design! Gjeldsbrevet har vokst med et par sider, men har til gjengjeld fått litt mer luft og er forhåpentligvis også litt mer leservennlig. Vi håper du liker det!

Selv om designet er nytt er temaet for dette gjeldsbrevet noe SLUG har jobbet med i flere år, nemlig gjeld og menneskerettigheter. Menneskerettigheter er et konsept som mange forbinder med sivile og politiske rettigheter som rettsikkerhet, rett til deltakelse og ytrings- og religionsfrihet. Men det finnes også et annet viktig sett med menneskerettigheter, nemlig økonomiske og sosiale. Alle mennesker har rett til et verdig helsetilbud, utdanning og gode arbeidsvilkår. For oss i Norge er det lett å ta slike rettigheter for gitt, men mange land har ikke råd til å forhindre at befolkningens sosiale menneskerettigheter brytes. Mange av verdens fattigste land må prioritere å bruke mange ganger så mye på gjeldsbetjening som de gjør på helse og utdanning. Gjeldsbetjening går på bekostning av befolkningens grunnleggende menneskerettigheter. Dette mener SLUG er ubetalbar gjeld.

Ubetalbar gjeld har fått økt oppmerksomhet i det siste. I år ferdigstilles et større arbeid i FN som tar for seg sammenhengen mellom gjeld og menneskerettigheter. Dette kan du lese mer om på side 4–7. Gjeldsslette for utviklingsland fører ofte til økte investeringer i økonomiske og sosiale menneskerettigheter. For å undersøke denne sammenhengen nærmere, reiste SLUG til Zambia for å finne ut hvordan gjeldsletten landet fikk i 2006 har påvirket zambiske kvinners helse. Les mer om dette spennende prosjektet på side 8–10. På side 14 kan du lese om hva Den norske Burmakomiteen mener om gjeldsslette og menneskerettigheter i Burma, og mot slutten av gjeldsbrevet kan du lese om vårt nyoppstartede Bergenslokallags møte med «5 på gata».

God fornøyelse!

Hilsen Kristian Øvretveit
Styremedlem i Slett U-landsgjelda

Fotoutstilling: Kubamba – Gjeld og kvinners helse

SLUG hadde i samarbeid med Utviklingshuset utstillingen Kubamba – Gjeld og kvinners helse oppe i hele mars. Vi hadde en staselig lansering og en flott avslutning, med representanter fra medlemsorganisasjoner, SLUG, Norad og Utenriksdepartementet til stede. Vi hadde også omvisninger for flere skoleklasser. I mai har utstillingen vært stilt ut i Bergen. Om du er interessert i å få utstillingen til din by, ta kontakt! Med bildene følger audio, hefter og undertekster.

Retningslinjer i FN

I april ble endelig UNCTADs (FN-konferansen for handel og utvikling) Prinsipper for ansvarlig utlån og låneopptak lansert på toppmøtet i Doha, Qatar. SLUG har fulgt denne prosessen siden den startet i 2009. Vi har deltatt på møter i Spania og Sveits og sendt inn våre kommentarer. Naturligvis var vi også tilstede på lanseringen. Samtidig har en parallell prosess foregått i FNs menneskerettighetsråd (UNHRC) som lenge har jobbet med en rapport om gjeld og menneskerettigheter som lanseres i mai i år. Dere vil kunne lese mer om begge disse prosessene i dette Gjeldsbrevet.

SLUG i media

Første halvdel av 2012 har vært et travelt semester for SLUG, blant annet har vi hatt rekordmange medieoppslag. Et av de viktigste sakene var innlegget Dagbladet trykket 27. mars om hvordan man kan hindre lån til Syria. Daglig leder Gina Ekholt argumenterer for at menneskerettighetsbruddene som foregår i Syria aktualiserer behovet for kreditors medansvar, og at bindende, internasjonale retningslinjer for ansvarlig långiving kunne forhindre lån til al-Assads regime. I tillegg har SLUG hatt 3 oppslag i Aftenposten, om gribbefond, Kina som kreditor i Afrika og gjeldskriser i Nord og Sør.

Organisasjonsnytt

Det er med glede at vi kan meddele at vi har et nyoppstartet lokallag i Bergen med Charlotte Kildal som leder. Hun har også blitt valgt inn i SLUGs styre, sammen med Kathrine Sund-Henriksen og Catharina Bu. Etter Årssamling 16. april har Catharina tatt over oppgaven som styreleder etter Kristian Øvretveit som har gjort en fabelaktig innsats for SLUG i to år. Dessverre har vi måttet gi slipp på Sigrun Espe, tidligere daglig leder, hun har tatt med seg mann barn og hund for å flytte til Vestlandet. Vi ønsker henne lykke til! Gina Ekholt har tatt over som daglig leder og Ingrid Harvold Kvangraven har blitt fast informasjons- og analysemedarbeider. Vi har også ansatt Leon Du Toit som rapportforfatter for å skrive en rapport for oss om retningslinjer for Oljefondets investeringer i statsobligasjoner.

Catharina Bu, nyvalgt leder i SLUG

FNs ekspert på gjeld og menneskerettigheter

Tekst: Gina Ekholt

Det skulle ta åtte år fra FN ansatte en spesialrapportør på gjeld og menneskerettigheter til å utarbeide en rapport om sammenhengen mellom gjeld og menneskerettigheter, til den legges frem for FNs menneskerettighetsråd. Men vil det lange arbeidet ha noe effekt på gjeldssituasjonen i utviklingsland? Vi spurte sjefen for prosjektet, Dr Cephias Lumina.

Dr. Lumina's tittel er lang som åtte vonde år, og lyder som følger: FNs uavhengige ekspert på virkningene av utenlandsgjeld og staters internasjonale økonomiske forpliktelser på oppfyllelsen av menneskerettighetene, særlig de økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Før Lumina tok over jobben som spesialrapportør var det kenyanske Bernard Mudho som foretok konsultasjonene. Lumina tok over arbeidet i 2008, og har de siste fire årene arbeidet med å inkludere innspill fra sivilsamfunnsgrupper og andre aktører, med mål om å overlevere retningslinjene til FNs Menneskerettighetsråd sommeren 2012. Nå er det bare uker igjen til overlevering. ►

Hva har vært det mest utfordrende i arbeidsprosessen med de veiledende prinsippene?

Det har vært to hovedutfordringer. Den første har vært å sikre deltakelse av alle stater i konsultasjonene. Utviklede land og utviklingsland har forskjellige synspunkt på hvorvidt utenlandsgjeldbørbehandlessom menneskerettighetsspørsmål. De utviklede landene er uenige i Rådets vurdering av virkningen av utenlandsgjelden for realisering av menneskerettighetene, og de hevder at det ikke er et «passende» mål for å løse gjeldsproblemene. Et flertall av utviklingslandene, derimot, har jo vært rammet av gjeldsproblemet og ser det derfor som et menneskerettighetsspørsmål som bør behandles i Rådet. Dessverre har denne uenigheten resultert i en politisering av mandatet og gjort arbeidet med Prinsippene ganske vanskelig.

Den andre utfordringen har vært begrenset tilgjengelighet til å foreta et bredest mulig utvalg av konsultasjoner. I motsetning til enkelte andre mandater, kommer den økonomiske støtten til de regionale konsultasjonene som jeg har foretatt bare fra FNs Høykommissær for Menneskerettigheter (OHCHR), og fra myndighetene i Qatar, for den regionale høringen i Asia. I tillegg har støtten fra OHCHR vært begrenset på grunn finansieringsbegrensninger innen FN generelt.

Hva håper du vil være resultatet av de veiledende prinsippene?

De veiledende prinsippene søker ikke å skape nye rettigheter eller plikter i folkeretten, heller ikke å erstatte de andre mekanismene som er laget for å løse deler av statsgjeldsproblemet. Snarere ligger deres normative bidrag i å identifisere eksisterende grunnleggende menneskerettighetsstandarder for statsgjeld, samt å redegjøre for utfordringene som følger med disse standardene.

Dr. Lumina har også vært medlem av en ekspertgruppe i UNCTAD-prosessen med å utarbeide Prinsipper for ansvarlig utlån og låneopptak. Mens Luminas prinsipper er mer nor-

mative, er målet med UNCTAD-prosessen å kartlegge hvilke praksis som allerede finnes i nasjonal långivning, og samle «best practice» på disse feltene.

Hvordan sammenligner du prinsippene du har utarbeidet med UNCTADs prinsipper om ansvarlig utlån og låneopptak?

Som navnet antyder, er UNCTADs prinsipper om å fremme Ansvarlig utlån og låneopptak konstruert for å forhindre utlån og låneopptak som bidrar til gjeldskriser. De veiledende prinsippene på utenlandsgjeld og menneskerettigheter, derimot, er utformet for å finne en balanse mellom partenes forpliktelser til sine eksterne gjeldsordninger og deres internasjonale menneskerettsforpliktelser.

Utfyller de hverandre eller er de i konflikt?

Jeg tror de to settene med prinsipper er komplementære. De fleste menneskerettighetsspørsmål knyttet til utenlandsgjeld skyldes uansvarlig oppførsel fra långivere og låntakere – utlån og låneopptak til prosjekter som ikke hadde noe utviklingsmål, korrupsjon, urettferdige lånevilkår, osv.

Hva ser du som de viktigste gjeldsrelaterte verktøyene for å sikre menneskerettigheter i utviklingsland?

Blant annet å etablere en uavhengig, internasjonal gjeldshåndteringsmekanisme som kan løse gjeldsproblemer på en rettferdig og balansert måte og utvikle et nytt rammeverk for gjeldsbærekraft som ikke utelukkende er basert på økonomiske hensyn, men også tar hensyn til hva som kreves av regjeringens ressurser for å foreta sosiale investeringer. I tillegg må man gå vekk fra skadelige lån og betingelser for gjeldsslette slik som privatisering og handelsliberalisering, samt å følge de veiledende prinsippene på utenlandsgjeld og menneskerettigheter og andre fremvoksende internasjonale standarder slik som UNCTAD prinsippene.

Hva tror du svaret vil være fra FNs medlemsland når dere overleverer prinsippene?

Det overveldende flertall av FNs medlemsstater som er utviklingsland (inkludert de fremvoksende økonomiene i Brasil, Russland, India, Kina og Sør-Afrika) støtter utarbeidelsen av de veiledende prinsippene. Men som nevnt er de utviklede landene motvillige til å omfavne ethvert initiativ som er implementert utenfor institusjonene som de kontrollerer. Så jeg er ikke optimistisk med hensyn til at de vil endre sin holdning til spørsmålet om utenlandsgjeld og menneskerettigheter, i hvert fall ikke i overskuelig fremtid. Likevel er det viktig å understreke at alle medlemsland i FN har en juridisk bindende forpliktelse til å samarbeide med organisasjonen i oppfyllelsen av sine formål som fastsatt i FN-charteret, herunder å fremme og beskytte menneskerettighetene.

Hvordan ser du på fremtiden til retningslinjene, tror du de noensinne vil bli noe mer enn veiledende prinsipper?

Det er vanskelig å si, gitt delingen i FNs menneskerettighetsråd, men håpet er at de i det minste vil tjene som en påminnelse til stater om deres primære ansvar for å sikre realisering av menneskerettighetene.

Som en del av Luminas forskning kom han i 2009 på et norgesbesøk, for å få et innblikk i norsk gjeldspolitik. Han var selvfølgelig spesielt interessert i gjelden etter skips-eksportkampanjen og at Norge påtok seg medansvar som kreditor da de ga gjeldsslette i 2006. I etterkant av Luminas besøk kom det en rapport som berømmet Norge for den «unike og progressive avgjørelsen om å slette gjelden til fem utviklingsland etter skipseksportkampanjen og for å eksplisitt anerkjenne sitt medansvar, som kreditor, for denne gjelden.»¹

Hva var dine erfaringer fra Norge i 2009? Og hvordan kan Norge styrke sitt engasjement for utenlandsgjeld og oppfyllelse av menneskerettighetene?

Jeg hadde et meget positivt inntrykk av arbeidet i Norge, både av regjeringen og det sivile samfunn, på internasjonal utvikling generelt og gjeldsslette og fremme av menneske-

rettigheter spesielt. Jeg mener at Norge bør fortsette på den positive veien de har begynt på, ved å bruke sin stemme i multilaterale situasjoner for å presse på for initiativer og tiltak som ikke bare er i tråd med internasjonal utviklingspolitikk, men også i overensstemmelse med Norges engasjement for universell realisering av menneskerettighetene. Norge bør også fortsette å fremme og støtte tiltak som forbedrer rettferdighet, åpenhet og ansvarlighet i det globale økonomiske systemet.

Hva vil du gjøre etter at prinsippene er overlevert Rådet?

Mitt mandat som spesialrapportør ender i 2014. Mellom nå og da, håper jeg å utvikle en kommentar som skal brukes med prinsippene og fortsette å møte ulike interessenter (herunder organisasjoner som SLUG) for å sikre global aksept av prinsippene. Utviklingen av kommentarene vil bero på en konkret forespørsel fra Rådet og finansiering. Jeg håper også å vie oppmerksomheten min til andre presserende globale problemstillinger innenfor virkeområdet for mandatet mitt, som for eksempel virkningen av investeringsavtaler og kapitalflukt på statsgjelden, for å nevne to. ■

1: Slett U-landsgjeldas nettsider, Ros til norsk gjeldspolitik, men fortsatt arbeid som gjenstår, 01.06.2012.

Life after Debt

– En gjeldssletteaktivists erfaringer med gjeld og kvinners helse

Sarah Ngwenya ga opp jobben som journalist i Lusaka og investerte alle sparepengene i en egen gruve

Foto: Ingrid Harvold Kvangraven og SLUG

Tekst: Ingrid Harvold Kvangraven

Å gjøre en forskjell

Gjeldsslette? Nei det vet jeg ingenting om, sier Fostina Mashiri. Hun poserer i hverdagsklær og en skrøpelig hjelm foran gruen sin. Jeg var i Zambia for å finne ut av hvordan kvinner på bakken har blitt påvirket av gjeldssletten landet fikk i 2006. Det er kvinner som rammes hardest når gjeldsnedbetalinger går utover investeringer i sosiale tjenester – og det er som regel de som drar mest nytte av det når de frigjorte midlene fra gjeldsslette går til sosial sektor.

Jeg reiste med Slett U-landsgjelda (SLUG) som jeg har fått fast jobb i etter å ha vært med som frivillig siden begynnelsen av studietiden. Jeg husker motivasjonen min da jeg var fersk på utviklingsstudier på Blindern og ville engasjere meg i noe «meningsfylt». Jeg så en lapp på døra på Eilert Sundts Hus: «U-landsgjeld er en av de grunnleggende årsakene til fattigdom. Utviklingsland betaler over fem ganger så mye i gjeldsnedbetalinger som det de mottar i bistand.» For en viktig sak, tenkte jeg – slikt arbeid må jo virkelig kunne gjøre en forskjell!

Likevel var Fostina Mashiri svært misfornøyd med det offentlige helsetilbudet og klaget over at det var for langt til sykehuset, og om hun kom seg dit ville hun jo ikke ha råd til behandling uansett! Denne tøffe kvinnen hadde tatt spaden i egne hender da det nasjonale helseapparatet sviktet. Hun gravde etter kobber for å forsørge barna sine.

Strukturelle årsaker til fattigdom?

Dette var den første turen vår ut i felten i Zambia for å snakke med kvinner på bakken. Jeg klødde meg i hodet. Å finne kvinner direkte påvirket av gjeldsslette viste seg å være vanskeligere enn jeg hadde trodd. Før intervjuet med Fostina og andre gruvekvinner, lurte de på hva vi drev med og hva vi skulle bruke disse intervjuene til. Gina, som jeg reiste med fra Norge, og jeg prøvde å forklare at vi jobber med de strukturelle årsakene til fattigdom, og ►

at intervjuene deres skulle inngå i et informasjonsprosjekt som skulle opplyse den norske befolkningen om effektene av gjeldsslette. På det tidspunktet skøyt gruveieren som tok oss med til området, Sarah, inn: – Dere må forstå at gjeldssletten vil få konsekvenser for dere i et langsiktig perspektiv!

Gina og jeg vekslet usikre blikk. Vi visste jo godt at vårt informasjonsprosjekt ikke ville få direkte konsekvenser for disse kvinnene. Det eneste håndfaste vi kunne tilby dem var et måltid på slutten av dagen. «Meningsfylt» var ikke akkurat det ordet jeg ville brukt for å beskrive vårt gjeldsslettearbeid, sett fra disse kvinnenes perspektiv.

Gjeldsslette er ingen mirakelkur

Heldigvis skulle vi få flere inntrykk i løpet av oppholdet. Etter turen til gruvene dro vi langs støvete landeveier til rurale Kapepe med organisasjonen Women for Change. Her fant vi, til min store glede, positive konsekvenser av økte investeringer for kvinner på bakken! I Kapepe var det tydelig at nye offentlige skoler i området hadde gjort at flere jenter har fått mulighet til å gå på skole. Kvinnene har også fått det bedre etter at en ny klinikk har kommet på plass i landsbyen. Dessverre er klinikken ganske enkelt utstyrt, den mangler for eksempel et sted hvor kvinnene kan bo før og etter at de har født. Sykepleier Gertrude Akalale må som regel reise hjem til de gravide kvinnene i området, og som eneste ansatte rekker hun ikke å assistere alle.

På to uker i Zambia samlet vi historiene fra menn og kvinner i hovedstaden Lusaka og på landsbygda. Vi snakket med kvinner som hadde blitt direkte påvirket, indirekte påvirket og som ikke hadde merket noe som helst til gjeldssletten i 2006. Selv om jeg er lei meg for at Fostina og veldig mange andre zambiske kvinner ikke har dratt nytte av gjeldssletten landet fikk, er det ikke forgjeves at jeg valgte å engasjere meg i gjeldssaken. Gjennom feltturen til Zambia fikk jeg bekreftet at gjeld er en svært viktig variabel i utviklingsammenheng. Men som alle «utviklingsvariabler», og som erfaringen med gruvekvinnene illustrerte, er gjeldsslette alene ingen magisk løsning. ■

Artikkelen er et utdrag fra et innlegg forfatteren hadde i Det feministiske bloggkollektivet, Maddam. Gå til maddam.no/2012/03/life-after-debt for å lese innlegget i sin helhet.

Fostina Mishiri tok spaden i egne hender

Foto: Emma Nakapizye og SLUG

Gertrud Akalala var alene på vakt i tjuetimer på klinikken i Kapepe

Foto: INZY og SLUG

Hvordan kan man ansvarliggjøre lånetakerne?

Tekst: Geoffrey Chongo

Øversettelse: Ingrid H. Kvangraven

Etter at Zambia fikk gjeldsslette gjennom HIPC i april 2005, fikk landet gjeldsbyrden sin redusert fra \$ 7,1 milliarder dollar til \$ 0,5 milliarder og kunne dermed redusere sine årlige utgifter til gjeldsbetjening betraktelig. Nå har gjeldsbyrden vokst til nærmere \$ 3 milliarder, og sivilsamfunnet er bekymret for myndighetenes låneiver. Geoffrey Chongo fra Jesuit Centre for Theological Reflection i Zambia bidrar med sin forståelse av spørsmålet om ansvarlig låneopptak.

Positive effekter av gjeldsslette

Gjeldsslette frigjorde midler som ble kanalisert til sosiale sektorer som helse og utdanning. Regjeringen kunne derfor i 2006 begynne å tilby gratis AIDS-medisiner til hundre tusen pasienter. Siden har regjeringen kunnet øke denne satsingen, og i dag tilbyr regjeringen gratis AIDS-medisiner til ca tre hundre tusen pasienter. I tillegg ble egenandelen på helsetjenester avskaffet i rurale områder. Dette var svært viktig ettersom fattigdommen i Zambias rurale områder er høyere enn i byene, og de fleste som levde på landsbygda uansett ikke hadde mulighet til å dekke en slik egenandel. Egenandel på helsetjenester hadde blitt introdusert i 1991 og var et resultat av IMF og Verdensbankens innstramningstiltak under strukturaljusteringsprogrammene (SAP).

På utdanningsiden kunne Zambias regjering gjeninnføre gratis utdanning på grunnskolenivå, ettersom dette også hadde blitt avskaffet under SAP. Dette har økt andelen barn som går på skole, og det har gjort at zambiske barn nå i snitt går lengre på skole. Denne utviklingen gjør det mulig for Zambia å nå FN's tusenårs mål om grunnskoleutdanning for alle innen 2015.

Det har også skjedd en utvikling innen sosial beskyttelse etter gjeldssletten. Regjeringen introduserte pengeoverføringer til sårbare husholdninger. Disse overføringene blir imidlertid i stor del finansiert av donorer og det fryktes at programmene ikke vil være bærekraftige om donorer skulle trekke seg ut.

Landbrukssektoren har også opplevd økte overføringer fra statsbudsjettet, og bønder kan nå søke støtte gjennom Farmer Input Support Programme. Gjennom denne mekanismen kan bønder få gratis tilgang til blant annet frø og gjødsel. Gjeldsslette har også stimulert økonomien til Zambia. Zambias økonomi har vokst med 6% i snitt siden 2006. Byggearbeid, landbruk og gruvedrift har i stor grad bidratt til denne veksten.

Gjelda ble slettet men spillereglene bestod

Mens landets budsjett nå er i balanse, har ikke «spillereglene» for låneopptak endret seg. Det er fortsatt de samme lovene og institusjonene som styrer låneopptaksprosessen, som før landet fikk gjeldsslette. Finansministeren har fortsatt svært mye makt når det gjelder låneopptak og parlamentet har lite innsyn. Prosessen er ikke gjennomskiktig, tilregnelig eller deltakende. I dag har Zambia opparbeidet seg \$3.4 milliarder i ekstern gjeld, hvorav 1.2 milliarder er offentlig og 2.2 milliarder er privat. Innenlandsgjeld øker også og i 2009 var den på \$ 2.3 milliarder.

Hvis man ser på Zambias gjeldsbyrde målt i prosentandel av brutto nasjonalprodukt er gjelda allikevel ikke så stor (rundt 20 %), og landet har god mulighet til å betjene gjeld og samtidig rom for å ta opp mer lån. Likevel er det nødvendig å sikre ansvarlig låneopptak for å forhindre en ny gjeldskrise. Store summer som går til å betjene landets gjeld, som i flere tilfeller brukes på tvilsomme prosjekter, kunne i stedet blitt brukt til å sikre befolkningens sosiale menneskerettigheter.

Regler for ansvarlighet må på plass

For å unngå en ny gjeldskrise må regjeringen reformere det rettslige rammeverket som regulerer låneopptak og forvaltning, for å gjøre prosessen mer gjennomskiktig, tilregnelig og deltakende. Videre bør regjeringen vedta prinsippene om ansvarlig utlån og låneopptak som blant annet FN-konferansen for handel og utvikling (UNCTAD) fremmer. Selv om prinsippene UNCTAD fremmer ikke er bindende, vil de kunne bidra til å forhindre en ny krise om de vedtas, ettersom de vil sikre rettfærdige lånebetingelser, en gjennomskiktig låneopptaksprosess og beskyttelse av menneskerettigheter og miljø.

JCTR har nå lansert rapporten Responsible Borrowing and Lending: The case of Zambia. Vi håper at den nye regjeringen vil ta hensyn til denne og gjennomføre nødvendige reformer vedrørende prosessen rundt låneopptak og sikre at alle nye lån er gunstige for landet. ■

UNCTAD sitt initiativ for ansvarleg långiving

Foto: Sodabottle

Utsikt over havnen i fredelige Doha, hvor UNCTADs retningslinjer ble lansert i april.

Tekst: Astrid Iversen

Noreg. Initiativet ble etablert som eit forum for å diskutere gjedsrelaterte spørsmål, ansvarleg utlånspraksis og for å etablere eit sett med allment aksepterte prinsipp for ansvarleg långiving.

Prosjektet har bestått av ei ekspertgruppe, eksterne rådgivarar, NGOar og tilsette i UNCTAD, som i den siste tida har jobba med å utarbeide klare prinsipp for ansvarleg låneprosessar. Prinsippa blei lansert i april. Håpet er at dei vil kunne sikre betre lånekontraktar, hindre nye gjeldskriser og skape ei meir berekraftig utvikling for utviklingsland.

Prinsippa

Dei føreslåtte retningslinjane er i dag samansett av 15 prinsipp. Dei er ikkje meint å etablere nye reglar, men skal samle alt eksisterande og aksepterte reglar og praksis på området. Prinsippa tek føre seg både långivar og låntakar sine plikter og rettar.

Allereie tidleg i prosessen var det klart at det er stor usemje om utforminga av prinsippa. Usemja gjeld korleis ein skal implementere prinsippa, det vil seie i kor stor grad initiativet skal teikne opp ikkje-bindande retningslinjer eller regulere dette området med eit bindande regelverk. I tillegg er det stor

usemje om kva prinsippa skal omfatte. Her diskuterer ein kva prinsipp som på ein god måte vil skape ansvarleg långivingsprosessar og i kva grad dei føreslåtte prinsippa faktisk er baserte på eksisterande reglar eller praksisar.

Forsøk på å samle støtte

UNCTAD har hatt konsultasjonar med ulike styresmakter for å bygge konsensus om innhaldet i prinsippa. I tillegg arrangerte dei ein tverrfagleg konferanse i mars, der målet var å samle støtte til prinsippa frå ulike akademiske felt. Med på konferansen var juristar, økonomar, statsvitarar og revisorar. Prinsippa for ansvarleg långiving vart samanlikna med nasjonale regelverk, internasjonal handelsrett, investeringslovgiving, konvensjonar mot korrupsjon og internasjonale revisorstandardar. Eit saksfelt som derimot ikkje vart drøfta opp mot prinsippa for ansvarleg långiving, var korleis gjeld og långiving knyt seg til menneskerettane.

Gjeld og menneskerettar

Eit område det har vore usemje om er i kva grad og i kva tilfelle prinsippa skal åpne for at låntakar i visse tilfeller skal kunne få

slepe å betale attende på lånet slik dette er nedfelt i lånekontrakten. Slik det står i utkastet til prinsippa om ansvarleg långiving i dag, skal land kunne slepe å betale attende gjeld om dei hamnar i ein situasjon kalla «state of financial necessity».¹ Det er til ein viss grad semje om at låntakarland i nokre tilfelle ikkje skal måtte betale attende i samsvar med kontrakten, men slik ordlyden er i dag er det stor usikkerheit om kva tilfelle som vert dekt.

Både gjeldsrørsla internasjonalt og akademikarar har peika på at denne ordlyden ikkje må tolkast så strengt at prinsippet vert utan innhald. For gjeldsrørsla er det eit mål at nedbetaling av gjeld ikkje skal gå på kostnad av låntakarlandet sine mulegheiter til å kunne oppfylle grunnleggjande menneskerettar for innbyggjarane sine. Vil dette prinsippet gjelde ved økonomiske kriser som følgjer av til dømes naturkatastrofar, eller eksterne økonomiske sjokk? Det er lite som er avklart på dette tidspunktet. ■

¹: Principles on promoting responsible sovereign lending and borrowing, third draft - UNCTAD

For gjeldsrørsla er det eit mål at nedbetaling av gjeld ikkje skal gå på kostnad av låntakarlandet sin mulegheit til å oppfylle grunnleggjande menneskerettar for innbyggjarane sine. Prinsippa utarbeida av UNCTAD sitt Initiativ for ansvarleg långiving uttrykkjer at låntakarland i nokre tilfelle ikkje må betale ned på gjelda si i samsvar med lånekontrakten. Dette kan vere eit steg på vegen mot ein meir ansvarleg lånepolitikk. Samstundes er det fare for at unntaket blir tolka så snevert at prinsippet blir innhaldsløst.

Dei negative konsekvensane av finanskrisa i 2008, førte til at FN-konferansen for handel og utvikling (UNCTAD) ønska å sjå på mekanismar som kan sikre ein ansvarleg utlånspolitikk. I 2009 lanserte UNCTAD difor initiativet «Promoting Responsible Sovereign Lending and Borrowing». Etter press frå norsk gjeldsrørsla, blei initiativet gitt økonomisk støtte frå

Aung San Suu Kyi, demokratiaktivist, og leder av Nasjonalligaen for demokrati (NLD)

Tekst: Gina Ekholt

Militærdiktaturet i Burma har lenge vært et av de mest undertrykkende regimene i verden. Men i 2011 begynte de så smått å løsne det stramme grepet, og verdenssamfunnet ivrer etter å belønne det nye styresettet. For Norge innebærer det blant annet å å lette på de økonomiske sanksjonene og vurdere å slette gjelda etter Skipseksportkampanjen. Men er slike belønningsmekanismer en god idé? Vi spurte daglig leder i Burmakomiteén, Inger Lise Husøy om svar.

– Sanksjonene har jo blitt brukt som et forhandlingskort, nettopp for å presse regimet til å demokratiseres. Det var snakk om at dersom suppleringsvalget 1. april var tilnærmet fritt og rettferdig, så ville man slippe sanksjonene ytterligere.

1. april fikk Aung San Suu Kyis parti NLD 43 av 44 mulige seter i parlamentet. Norske myndigheter reagerte med å begynne arbeidet med å avvike de økonomiske sanksjonene mot landet.¹ Når Burmas regime anses som legitimt vil det også innebære at Burmas gjeld til Norge på over 1,6 milliarder kroner, skal slettes. Gjelden stammer fra den omstridte Skipseksportkampanjen, hvor Norge eksporterte defekte skip til flere utviklingsland. I 2006 innrømmet daværende Miljø- og utviklingsminister Erik Solheim at dette var feilslått utviklingspolitikk, og fem land fikk slettet gjenværende skipseksportgjeld til Norge. For Burma

og Sudan ville dette skje når landene fikk på plass internasjonalt anerkjente regimer.

Fare for kapitalflukt

Selv om suppleringsvalget ikke endret reell makt i Burma, har Suu Kyi vist sterk tillitt til presidenten, og på fredag den 13. april kom de med et felles utspill om at sanksjonene bør suspenderes. Det betyr at man midlertidig opphever sanksjonene, slik at de raskt kan iverksettes igjen dersom situasjonen ikke utvikler seg i riktig retning i Burma.

– Vi støtter dem, for vi følger jo opposisjonen i Burma, og vi synes det var riktig å gjøre det. Men vi ble kanskje litt forundret over at alle sanksjonene ble suspendert samtidig, sier Inger Lise.

Faren ved å lette på sanksjonene før demokratiseringsprosessen har kommet ordentlig i gang er at folk i det tidligere junta-regimet vil kunne ta pengene sine ut av landet. – Dette er penger som tilhører folket og bør brukes til å bygge landet, understreker Inger Lise.

Reell endring?

I denne reformprosessen er det viktig å huske at det er det samme militærdiktaturet som har tatt av seg uniformene, og som nå fremstår som en sivil administrasjon. Det er snakk om et regime som har tillatt og begått grove menneskerettighetsbrudd, slik som barnearbeid, konfiskering av landområder, voldtekt som krigsstrategi og slavearbeid. Så lenge de samme menneskene sitter med makten er det ikke lett for gjeldsbevegelsen å kreve sletting av illegitim gjeld. Inger Lise forsøker å svare på det vanskelige spørsmålet om når tiden er inne for å kreve gjeldsslette.

– Man må se en mer stabil demokratisk utvikling i Burma før denne saken kan settes på dagsorden. Burma har enorme

inntekter fra olje og gass, og bruker minst 25 prosent av inntektene sine til forsvar. Man må se en politikk der pengene går til samfunnsnyttige formål. De har jo enormt stor gjeld; både til

Kina og Japan og samtidig tar de opp nye lån. Nå har Norge sagt at de vil gå tungt inn med utviklingshjelp. Jeg mener det er viktig at man også går litt nøyere i sømmene på hvordan penger går inn og ut av den burmesiske statsforvaltningen.

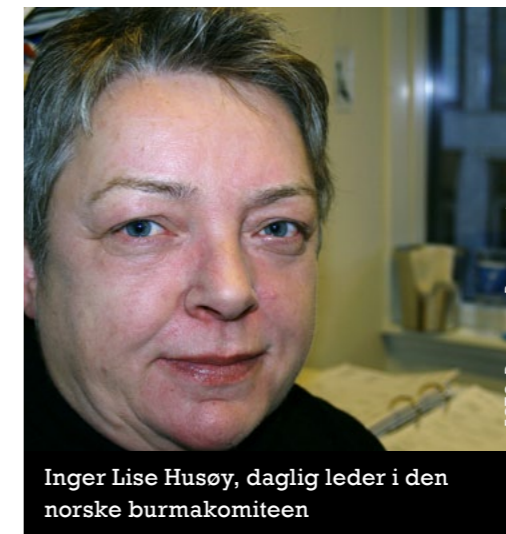
Ett skritt av gangen

Nå er man først og fremst takknemlig for at Suu Kyi og andre sentrale politiske fanger har blitt løslatt, og at sivile og politiske rettigheter styrkes. Inger Lise forteller at det er lettere å snakke om politikk enn det har vært på mange år, og regimet har lettet på mediesensuren. – For mannen i gata er det mindre frykt og atmosfæren er

mer avslappet. Man diskuterer politikk på en helt annen måte, sier Inger Lise.

På den annen side er fattigdommen i landet ekstrem, og på tross av mange løslatelser sitter det fortsatt 1000 politiske fanger innesperret, i følge fangenes egen organisasjon. Presidenten i Burma har satt seg som mål å innføre demokrati på ett år, men som Inger Lise understreker:

Demokratibyggning i Burma vil ta mange år, og fortsatt er styreformens langt nærmere et autokrati enn et demokrati. Håpet er at suspensjonen av sanksjonene faktisk vil fungere og at nye midler vil gå til å øke det sosiale tilbudet i landet. For å bruke Suu Kyis egne ord: Jeg håper på det beste, men er forberedt på det verste. ■

Inger Lise Husøy, daglig leder i den norske burmakomiteen

En burmesisk barnehagegutt konsentrerer seg om leksene sine

1: Utenriksdepartementets nettsider, Norge vil fjerne sanksjonene mot Myanmar, Nyhet, 15.04.2012.

Tekst: Line Madsen Simenstad

– Vi skor oss på andres lidelse

Tidligere i år skrev du et innlegg i Dagens Næringsliv der du tar til orde for innføring av etiske retningslinjer for pensjonsfondets investeringer i statsobligasjoner. Er dette et tema du jobber med?

Jeg jobbet mye med de etiske retningslinjene for oljefondet tidligere. Nå er jeg på vei inn i det igjen blant annet i forbindelse med evalueringen som ble gjort av de etiske retningslinjene. Da skrev jeg en rapport som ble levert inn i forbindelse med den åpne høringen. Jeg begynner å snuse på feltet igjen nå, og jeg må si at den rapporten dere laget på dette feltet (Øygunn Brynildsens rapport «Borrow my pension» 2009) var veldig god.

Hva er konsekvensene av at pensjonsfondet ikke har etiske retningslinjer for statsobligasjoner?

Det finnes jo en eksklusjonsmekanisme; Norge kan ikke kjøpe statsobligasjoner av et land det er rettet omfattende internasjonale sanksjoner mot. Men denne mekanismen er jo nærmest sovende. Konsekvensen av det er at vi skor oss på andres lidelse. Vi må regne med at en god del av obligasjonene blir lånt ut til forhold som er kritikkverdige. Man bidrar til å skru utviklingslandene enda lengre ned i gjeldsfella. Det er i seg selv et alvorlig problem. Men det er ingen uro rundt dette, verken hos departementet eller i den offentlige debatt. Også pressen har vært usedvanlig tafatte i dette hensyn. Jeg lurer på om det er gode grunner til å si at oljefondet, som i sin tid var innovative på etikk og finans, er i ferd med å stagnere.

FOTO: PRIVAT

Førsteamanuensis ved BI, Kristian Alm, mener det er på høy tid at det innføres retningslinjer for Pensjonsfondets kjøp av statsobligasjoner.

Hvilke typer retningslinjer burde man innføre for kjøp av statsobligasjoner?

Når det gjelder oljefondets kjøp av aksjer er jo ikke poenget bare å drive aktivt eierskap i enkelte selskaper, men også å innføre nye standarder i markedet. Da kunne man tenke seg den samme problematikken i forhold til statsobligasjoner; pensjonsfondet burde gå foran og ta til orde for at man endrer på standardene i det internasjonale finansmarkedet, og dermed frembringe en diskusjon. Men akkurat hvilke type retningslinjer det skulle vært vet jeg ikke. Men man kunne brukt menneskerettighetene; grovhet og systematikk i brudd på menneskerettighetene som et kriterium på om land er egnet for investeringer. For aksjedelen av fondet har man i dag en liste over selskaper som blir varslet om at de kan bli ekskludert. Man kunne tenkt seg et lignende instrument på obligasjonssiden; en slags svarteliste.

Hva tenker du om å innføre en «hviteliste», det vil si en positiv liste over land som fondet kan kjøpe obligasjoner av?

Det er konsistent å sette de to sammen. Det er jo også diskutert i aksjeporteføljen at stater som er flinke til å overholde menneskerettigheter er mer interessante investeringsobjekter. Dermed kan man argumentere finansielt sett for at disse statene utseder obligasjoner som vil kaste mer av seg fordi de har mer bærekraftige økonomiske markeder.

Finansdepartementet er opptatt av prinsippet om at fondet ikke skal brukes som et utenrikspolitisk instrument. Er det et godt prinsipp?

Intuitivt tenker jeg at det ligger en ansvarsfraskrivelse i det. Med det argumentet er man tett på å innrømme at her er det et problem, men man kan ikke ta konsekvensen av dette problemet. Da reiser spørsmålet seg: hvem kan da ta hånd om det? Det er tankevekkende at man kan leve med det såpass knirkefritt, og at mediene lar politikerne leve med det.

Hvordan tror du det internasjonale finansmarkedet hadde reagert dersom pensjonsfondet innførte etiske retningslinjer for statsobligasjonskjøp?

Det kommer helt an på hvilke retningslinjer som ble innført, men jeg kan ikke tenke meg annet enn at man hadde fått høy «kred» og stor anerkjennelse for det. Det ville signalisere veldig høye kvalitetskrav. Sånn sett kan man undres over at det ikke har skjedd.

Hvordan vil du anbefale Slug å gå fram for å få myndighetene til å innføre etiske retningslinjer for kjøp av statsobligasjoner?

Jeg ville tatt kontakt med folk utenfor forvaltningsmiljøet, folk i akademien med spisskompetanse på finans, og diskutert tema med dem. Nå er det også en del folk som har sluttet i den etiske forvaltningen av fondet. Jeg ville tatt kontakt med dem. Dette er folk med innsidekunnskap, og kanskje vil de ha frustrasjoner de har sittet med, men ikke har kunnet snakke om. Jeg tror også jeg ville tatt kontakt med Knut Kjær, som satt i lederstolen for fondet før Yngve Slyngstad. Kanskje han har noe å si til dette. ■

FOTO: ENIK CHRISTENSEN

5 PÅ GATA OM GJELD I BERGEN

Med gjenopprettet lokallag i Bergen var det behov for å sjekke hva folk på Universitetet i Bergen (UiB) vet og tenker om u-landsgjeld. Vi undersøkte hva folk synes om at kapitalstrømmen går fra Sør til Nord og hvordan de stiller seg til dette.

Vi stilte følgende spørsmål til forbigående studenter:

- 1: Hva synes du om at utviklingsland årlig tilbakebetaler mer i gjeld til rike land og banker enn det de mottar i bistand?
- 2: Synes du man bør slette u-landsgjelda?

A

B

C

D

E

A: Evelyn Utigard og Laila Berge, Bachelor-studenter Sosialantropologi

- 1: Det er feil at det skal være slik, med tanke på ressursbruk. Vi har lite kunnskap om u-land men etter all kritikken i media er det vanskelig å vite hva man skal tro.
- 2: Ja. Men det må også være en mer bevisst bistandspolitikk, der gaver må ta ansvar og opparbeide seg en strukturell forståelse om landene.

B: Heidi Rafto, Studieveileder

- 1: Det er forferdelig.
- 2: Om ikke alt så må deler slettes. Hvis ikke er det ingen hensikt å gi bistand.

C: Synnøve Jahnsen, Stipendiat sosiologi

- 1: Det er skammelig.
- 2: I noen tilfeller, ja.

D: Jon Anders Lothe, Student

- 1: Det er noe det bør snakkes mer om. Det er ikke noe poeng å gi bistand når det er dette som skjer. Mange lån er gitt på urimelige vilkår og ofte med krav om å bygge ned offentlige tjenester.
- 2: Ja, for så vidt. Det er jo en begynnelse.

E: Lasse Bøtun, Masterstudent Administrasjons- og organisasjonsvitenskap

- 1: Det er et paradoks. Man gir med den ene hånden og tar med den andre.
- 2: Til en viss grad. Lån som er brukt til å finansiere diktators luksuliv og korrupsjon har ikke kommet folket til gode og bør slettes når diktatoren har gått av makta.

Tekst: Charlotte Kildal

Foto: Camilla Kildal

Kontakt oss på slug@slettgjelda.no. Du kan også støtte SLUG økonomisk - bli støtte-medlem selv eller gi bort støttemedlemskap til noen i gave. Les mer om støttemedlemskap på www.slettgjelda.no/gjeldssletter

Gjennom å bli gjeldssletter er du med og støtter SLUGs arbeid for en mer rettferdig verden. En rettferdig verden kan ikke oppnås uten å forandre på strukturene som skaper urettferdigheten.

Siden 1994 har SLUG, sammen med sine over 40 tilsluttede organisasjoner, fått Norge til å være en aktiv pådriver for gjeldsslette og nå i senere tid slette av illegitim gjeld. Gjelda etter skipsekspportkampanjen på slutten av 70-tallet ble endelig slettet i 2006 av Erik Solheim. «Det hadde aldri gått uten dere,» sa han på pressekonferansen til SLUG og resten av gjeldsbevegelsen.

Det aller meste av SLUGs arbeid blir gjennomført av frivillige, og vi får gjort mye med knappe økonomiske ressurser. Hver eneste krone som kommer inn vil bidra til å styrke det politiske arbeidet vårt.

Slett U-landsgjelda (SLUG) er en nettverksorganisasjon med over 40 tilsluttede organisasjoner. Aktivister og støttespillere sprer informasjon til opinion og beslutningstakere, og arbeider opp mot regjering og storting for å sette gjeld på dagsorden. SLUG spiller en viktig rolle også internasjonalt, som en del av den globale gjeldsbevegelsen.

SLUGs krav

Utgangspunktet for SLUGs arbeid er følgende krav og prinsipper, støttet av de tilsluttede organisasjonene:

1. Umiddelbar sletting av all illegitim gjeld, og all gjeld som ikke kan betjenes uten at det går på bekostning av grunnleggende menneskerettigheter.
2. At gjeldsslette og nye lån ikke betinges av kondisjonaliteter som undergraver demokratiske prosesser.
3. At alle typer utlån underlegges retningslinjer for ansvarlig finansiering.

Kravene må gjennomføres etter følgende prinsipper:

- Sletting av gjeld skal ikke redusere bistanden.
- Hensikten med gjeldsslette er fattigdomsbekjempelse, samfunnsutvikling og å styrke demokrati og selvbestemmelse i land i Sør. Det må være åpenhet og innsyn rundt bruken av midlene.
- Gjeldssletting må sees i sammenheng med større strukturelle og institusjonelle endringer på globalt nivå som skaper jevnere maktforhold mellom nord og sør, samt forhindrer nye gjeldskriser.
- Det er to parter i enhver låneavtale. Tvister om tilbakebetaling skal løses av en nøytral tredjepart.

Medlemsorganisasjoner: Alternativt nettverk, Arbeidernes Ungdomsfylking, ATTAC, Caritas Norge, Changemaker, Delta Internasjonalt, Det Norske Misjonsselskap, Det Norske Misjonsselskaps Ungdom, Europeisk Ungdom, Fagforbundet, Fellesrådet for Afrika, Foreningen for internasjonale vann- og skogstudier (FIVAS), FORUT, Framtiden i våre hender, Internasjonal kvinnelig for fred og frihet (IKFF), KFUK-KFUM Global, Kirkens Nødhjelp, KRFU, Kvekerne, Kvinnefronten, Korsvei, Latin-Amerikagruppene i Norge (LAG), Mellomkirkelig råd for Den norske kirke, Miljøpartiet De Grønne, Natur og ungdom, Networkers South North, Norges KFUK/KFUM, Norges kristelige studentforbund, Global Info i Norges Kristne Råd, Norges unge katolikker, Norsk Folkehjelp, Norsk Misjons Bistandsnemnd, Norsk målungdom, Norsk sykepleierforbund, Norges Katolske Kvinneforbund, Operasjon Dagsverk, PRESS, Redd barna, Rød ungdom, SAIH, Senterungdommen, SOS-rasisme, Studieforbundet Solidaritet, Sosialistisk ungdom, Spire, U-landsforeningen Svalene, Utdanningsforbundet, Utviklingsfondet

FOTO: NASA
FOTO: CHANGEMAKER
FOTO: SLUG

SLUG
SLETT U-LANDSGJELDA

Utgitt av Slett U-landsgjelda

SLUG
Kirkegata 5
0153 Oslo
slug@slettgjelda.no
www.slettgjelda.no

Gjeldsbrevet kommer ut to ganger i året. Bestill abonnement på www.slettgjelda.no eller ta kontakt med SLUG. Det er gratis!

Ansvarlig redaktør: Gina Ekholt
Redaktør: Kristian Øvretveit
Layout og design: Christer M.L. Bendixen, fortelle.no

Trykksaken er blitt til med midler fra Norad.

Innholdet i artiklene reflekterer forfatterens syn og er ikke nødvendigvis representativt for SLUG eller SLUGs tilsluttede organisasjoner.

Forsidebilde: Menneskerettighets-salen, United Nations Photo

Baksidebilde: Taket til salen, US Mission Geneva

Trykk: Grøset™